

**ДИМИТРИЈЕ ДАВИДОВИЋ У ИСТОРИЈИ ОБНОВЉЕНЕ СРБИЈЕ
(1821—1838)**

Димитрије Давидовић спада међу значајније личности новије историје Србије. По школовању филозоф и несвршени лекар, по вокацији публициста, новинар и књижевник, Димитрије Давидовић је 1821. године прешао у Србију принуђен тешким околностима свога живота, али и са намером да својим практичним и интелектуалним способностима допринесе, пре свега, политичкој и културној афирмацији њеног положаја после другог устанка 1815. године. Раџан и способан, полиглот и политички, проверени и убеђени српски родољуб, Давидовић је, прешавши у Србију, развио велику делатност, пре свега, на пословима стручног уређења кнез-Милошеве канцеларије и, посебно, њене спољнополитичке службе. Било је то у време када је кнез Милош, подржан од руске дипломатије у Цариграду, радио на томе да Porta призна Србији право на њену пуну аутономију. Давидовић, безмало, био је, већ скоро од почетка свог боравка у Србији, у центру свих ових напора и збивања, и важио је као један од незаменљивих помагача, саветника и реализатора основних идеја кнеза Милоша регулисања политичких и економских односа са турском управом у ослобођеном делу Србије после другог устанка 1815.

У овоме смислу, у кнежевом конаку у Крагујевцу, за Давидовића — осим његових других послова — била су везана три основна подухвата: његово ангажовање у Крагујевцу и у Цариграду за добијање султанових фермана и хатишерифа, његов рад на организацији државне управе у разним гранама администрације, судства, спољне кореспонденције и културних послова и, најзад, његов рад на изради закона и првог српског устава. Готово у свим овим подухватима његов удео је био веома приметан, стручан и успешан.

I

У Давидовићевој биографији важну страну његовог живота и рада у Србији представља одлука кнеза Милоша, из октобра 1829. године, да Давидовића пошаље главнокомандујућем руске војске на Балкану, генералу Дибичу, како би изближе и усмено представио срп-

ске жеље у погледу нових граница, а према општој одредби из Акерманске конвенције о Србији. Јер, у руско-турским преговорима око уређења Српског питања на основу V тачке Акерманске конвенције и VI тачке Једренског уговора, повремено је долазило до великог разилажења и застоја. Порта је настојала да Руси прихвате њено тумачење Српског питања и да, са друге стране, одустану од неких својих захтева на штету Срба и Србије. Проблеми су били вишеструки: економског, територијалног и правног карактера, и Турци су свуда тежили да потисну српске народне интересе. Да би ојачао активност у Цариграду тзв. Шесте народне депутације, кнез Милош је одредио Борба Протића и свог секретара Димитрија Давидовића „за ради сношенија са руским посланством“ односно, у прво време, са руским генералом Дибихем, у Једрену.

Давидовић, међутим, није стигао у Једрене док је Дибих био тамо, али је добио од њега упутство да иде у Цариград, где ће генерал Орлов, за прво време, имати политичку (дипломатску) мисију на Порти. После тога, по кнез-Милошевом налогу, требао је да пређе, за стално, у руско посланство као тумач српских жеља приликом руско-турских преговора о Србији.

У Цариграду, по обнови руско-турских дипломатских односа, Давидовић је детаљно и аргументовано упознавао руске представнике — Орлова, Бутењева и Рибопјера о српским захтевима на Порти. У томе смислу, 1/13. II 1830. Давидовић је предао Рибопјеру један Мемоар, у коме је изнео историјат „народних прошенија“ између 1820. и 1827. године. Том приликом, велика заслуга Давидовића била је у томе што је успео да руског посланика Рибопјера задобије за становиште о повратку свих територија у оквиру тзв. Шест нахија, сузбивши тако турски предлог о ревизији територијалних уступака Србији. Исто тако, велика заслуга Давидовића у Цариграду била је у избору пута и начина предаје пројекта Хатишерифа Порти. По Михаилу Гавриловићу, „Давидовић је дакле успео да Пројекат Хатишерифа преда Посланство а не (српска) депутација, те да Порта одмах види да је то руски пројекат и да му с више готовости изађе у сусрет но што би то био случај да га је депутација предала и да је спреман као српски елаборат“. Пре но што је овај пројекат Хатишерифа предат Порти, Давидовић је, 15. VII 1829, био послао Рибопјеру и свој први Мемоар о новим границама Србије, у коме су детаљно наведене топографске тачке српских граница из времена закључења Букурешког уговора 1812. године и његове VIII тачке о Србији. Све ово убрзало је султанову одлуку да призна националну аутономију Србије, и то у њеним границама пред крај првог српског устанка.

Иако је Хатишериф био свечано обзнањен 1/13. XII 1830. у Београду — Давидовић је читао кнежеву беседу, а Лаза Зубан текст превода Хатишерифа — до његовог извршења није долазило. Кнез Милош, је, стога, послао опет у Цариград Давидовића, у јуну 1831. године. У турској престоници он се задржао до краја августа, и пошто је обавио посао код Руса, вратио се у Србију. У ишчекивању да Порта, према последњем обећању, преда Србији територије Шест нахија, Да-

видовић је — уз Проту Матеју Ненадовића и Аврама Петронијевића — био за то да се спорне територије заузму силом, те да се Porta стави пред свршени чин. Као да је, затим, овакво гледиште ових истакнутих људи из кнежеве околине утицало на кнеза Милоша да настоји да дође до народног устанка у Крушевачкој нахији и у срезовима параћинском, ражањском и алексиначком, што је и било урађено крајем 1832. године.

Због турске претње да се силом поврате изгубљени предели, кнез Милош је опет послао Давидовића у Цариград, где је стигао 18. II 1833. године, идући заједно са Стојаном Симићем. У Цариграду, видећи како Porta избегава, пред разним изговорима, да у потпуности испуни Хатишериф, Давидовић је, у једном заједничком писму са Стојаном Симићем Авраму Петронијевићу, молио кнеза Милоша (14/26. IV 1833) да подигне на устанак и народ Тимока и Крајине и да са војском поседне и те крајеве, па „ето ти слово хатишерифа приведено у дјејство по свима тачкама“. Док је Давидовићево писмо путовало за Србију, припреме за нови устанак у Тимочким нахијама биле су у пуном јеку. Тако је 26. априла/8. маја 1833. устанак успешно започео, и кнез-Милошевој војсци требало је само неколико дана да запоседне старе српске границе на Тимоку, Старој Планини и Грамади (близу Ниша), и да тако поврати Србији територије из времена првог српског устанка!

Пред свршеним чином, султан је издао нови Хатишериф, који је испунио сва ранија „народна прошенија“. У Давидовићевом новом писму хвали се кнез-Милошев подухват којим „не мора Србин за све другом бити дужан“, и да „овим поступком осветлан је образ Српству пред светом у многим призренију; карактер Србинов биће отсад познат као човека братољубивна, храбра, и мудра“. Давидовић се, овенчан славом и признањем, вратио у Србију половином септембра. Нешто касније, у јануару 1834, руски цар Николај I, „за знак отличја и царскога благоволенија“, одликовао је Давидовића орденом Светог Владимира IV степена.

Уредивши, дефинитивно, правни, политички и економски положај Кнежевине Србије према Османском царству, кнез Милош је започео, почетком 1834. године, крупне подухвате у организовању националне управе. У априлу те године Давидовић је у звању „секретара иностраних дјела“ са платом од 7000 гроша годишње. Колико је то био велики новчани износ видело се по томе што је, на пример, Тома Вучић Перишић, са звањем „Главног срдара војеног и шефа Књажевске гарде“, имао само 5000 гроша! Ценећи способности и заслуге Давидовићеве, кнез је Давидовића поставио за „попечитеља“ — министра иностраних дела, да би му, убрзо, поверио и старање о просветној струци. Тако је Давидовић, крајем 1834, носио титулу „попечитеља инострани дјела и просвешченија“, пошто је ову последњу дужност преузео од дотадашњег попечитеља „Правосуђа и просвешченија“ Лазара Теодоровића. Тако је у ослобођеној Србији Давидовић постао њен угледни министар.

Осим Давидовићевих успеха у државној управи Србије 1834. године, значајни су и његови успеси на другим пољима изградње ауто-

номне Кнежевине Србије, као што су покретање званичних *Новина Србских* и Давидовићево уредништво ових првих новина у обновљеној Србији после првог и другог српског устанка. То је истовремено значило и зачетак новинарства у Србији, осим што је представљало још једну корисну и потребну установу у општој изградњи Србије после 1830. године.

Раздобље од половине 1833. до почетка 1835. значило је врхунац у каријери Димитрија Давидовића и његовог боравка у Србији. Од свих српских интелектуалаца његових савременика, он је највише успео у својим напорима да буде од што веће користи обновљеној српској држави. Његова улога око задобијања што успешнијег Хатишерифа била је несумњива, и он је био један од првих Срба изван Србије који је, за време кнеза Милоша, пресудно утицао на креирање успешне спољне политике Србије и њену што ширу национално-политичку еманципацију од Турске. Али, истовремено, на пољу унутрашње политике и државне изградње аутономне Кнежевине Србије, његов удео и значај били су исто тако несумњиви и велики. У овом погледу Давидовић се веома истакао око доношења првог Устава обновљене Србије, фебруара 1835. године.

II

Доношење Сретењског устава било је убрзано догађајима Милетине буне почетком јануара 1835. године. У историографији познати су узроци, ток и примирење ове буне, у ствари једног широко заснованог народног покрета против апсолутистичке владавине кнеза Милоша. У овој буну Давидовић се држао лојално према кнезу Милошу, иако се интимно приклањао идејама буне, које су изражавале тежњу за политичким и друштвеним променама у Србији, за увођењем законитости у управљању народом, и за уставношћу којом би се регулисао положај владоца у Србији и делокруг његове власти. Имајући у виду опште интересе Србије и српског народа, Давидовић је, у ствари, посредовао између завађених страна и настојао је да се, у критичним данима Милетине буне, одржи континуитет власти, без већих радикалних или револуционарних промена. То стога што је постојала велика бојазан од Турака и њихове интервенције у унутрашњој ствари тек прокламоване националне аутономије српског народа у Србији.

По свршетку оружаног дела Милетине буне, 7. и 8/19. и 20 јануара 1835. и Милетине изјаве да ће се оружјем супротставити сваком покушају убиства или збацивања кнеза Милоша са власти, и пошто се приступило политичким преговорима између побуњених народних представника и Милошевих приврженика у Крагујевцу, а затим и у Пожаревцу са самим кнезом Милошем, Давидовићу је припала важна улога у посредовању и у извршењу постигнутог споразума: да се кнез Милош приволи на сазивање Народне скупштине и да се на тој скупштини прогласи Устав Србије. Стога је Давидовић, већ 10/22. I, из Крагујевца отишао кнезу у Пожаревац да лично реферише о ситуаци-

цији и да га убеди за доношење хитних наредаба како би се, без противакције са његове стране, помирио са вођама буне и како би се што пре повратили мир и спокојство, а тиме осигурали бржи напредак и будућност Србије. Иако нема посредних података, сасвим је извесно да је Давидовић, током свог реферисања, успео да сугерише кнезу Милошу онакав садржај и онакве формулације појединих одредаба Устава које је, дотле, кнез оспоравао или чак био изричито противу њих. Разуме се да се ту радило првенствено о оним деловима уставног пројекта који су се односили на „дунутрашње правленије“ — у првом реду на јемство за личне слободе и безбедност имовине „свакога Србина“, и на деобу законодавне и извршне власти између кнеза и будућег Совјета, без чега иначе тешко да би се вођи Милетине буне примирили односно измирили са Милошем. То се, уосталом, показало већ на самој Сретењској скупштини 2/14. II 1835., која је протекла у миру и сагласности свих заинтересованих учесника у њој, како кнеза Милоша тако и предводника овог јануарског покрета, касније у историографији познатог као Милетина бунa.

Димитрије Давидовић је, свакако, био међу најзадовољнијим учесницима који су прихватили Устав на Великој народној скупштини у Крагујевцу, чији је он главни творац и писац био. Не само због политичких начела и стручних правних формулација, које су Устав представљале као дело које су карактерисале слободоумне идеје и правничка јасност, тако да је могао бити разумљив сваком грађанину Србије, већ и због његовог национално-политичког значења као првог правног акта са јавно-правним садржајем који је издала аутономна Србија и који је, са српске стране, од Велике народне скупштине као сувереног тела те аутономије, на спољнем плану, изразио као своје становиште новог политичког и правног односа Кнежевине Србије према Отоманском царству.

Устав од 1835. године, већ на почетку текста, изнео је идеју државности Кнежевине Србије, колико је то могло бити заступано у специфичним околностима у којима се налазила Србија после 1830. не само у односу на Порту. Та државност била је видљиво наглашена у одредбама Устава о српском грбу, застави, поданству српских грађана, представницима Србије на страни, контролом над правима тзв. конзуларне јурисдикције и о самосталном уређењу српске цркве. У овим посебно наглашеним правима Србије, односно српске националне управе, о којима Хатишерифи из 1830. и 1833. године нису допуштали да се говори Сретењски Устав јавно је демонстрирао не само српско становиште о новом положају Србије после 1830. већ је нагласио и нове путеве политичког, националног и међународног развитка Кнежевине Србије. Та идеја о национално-политичким правима Србије може се сматрати да је, у првом реду, била Давидовићева заслуга и његова исходна мисао коју је он прикладно правно формулисао и политички добро прилагодио општем садржају и духу руско-турских уговора о Србији (1812, 1826, 1829) и, такође, још више усагласио са општим тенденцијама српске еманципације од Турака после 1815. године, а у смислу „довршења“ процеса национално-ослободилачке борбе започете српском револуцијом 1804—1813. године.

III

После одржане Сретењске скупштине, 3/15. II 1835, кнез Милош, међу дванаесторицом истакнутих људи из јавног живота Србије, поставио је Димитрија Давидовића за „дјејствителног државног совјетника“, и за „попечитеља внутрењи дјела“, али „с налогом да струку просвешченија одвојено води од внутрење“.

У историографији је познато да се Сретењски устав није могао одржати. Против уставних промена, односно против покушаја да се у Србији заведе правни, политички и друштвени систем који би значајно увећао нових идеја и нових институција власти у земљи, устали су, најпре, Аустрија и Русија, а затим и Порта. Кнез Милош се нашао на удару влада ових земаља јер је, наводно, хтео да од Србије начини „Француски расад у српској шуми“, тј. да идеје западног либерализма и слободоумља пренесе међу Србе, што је било противно гледиштима и политичкој пракси владајућих дворова три стара царства у Европи. Сва кривица за то била је бачена на Давидовића, и већ у марту 1835. године његов положај код кнеза Милоша почиње да нагло опада. Давидовићу се замерало и наглашено слободоумље у Уставу и његово уређивање Новина Србских. Пред притиском три силе кнез Милош суспендује Устав и укида новоустројене политичке институције, као на пример „попечитељства“. Давидовић престаје да буде српски министар, „попечитељ инострани дела“. У новооснованом Државном Совјету од 29. VI 1835. године, чије су надлежности биле административне и финансијске (пореске) природе, Давидовић није добио никакав посебан политички положај. Због притиска споља, кнез Милош је морао да рестаурира раније стање у управи земљом и да својој влади даје обележје апсолутизма.

Ипак, Давидовићеве способности и његова знања око пословања државне управе, а посебно за односе са страним земљама, чинили су да га кнез Милош, после првих непријатних реакција, није могао сасвим одбацити. Лично, Давидовић је још увек у добрим односима са српским кнезом, али му овај не даје никакве јавне функције, односно непосредно учешће у државној управи. Давидовић се осећа пониженим и разочараним, али његова велика родољубива свест, његово осећање дужности према Србији и српском народу не дозвољавају му да се савим удаљи од кнеза Милоша и из Србије. Он стрпљиво чека да се прилике побољшају. Тако, када је у лето 1835. године кнез Милош кренуо у Цариград у куртоазну посету султану Махмуду II, да би му и лично захвалио на хатишерифима и берату за наследно кнежевско достојанство, Давидовићу је враћено звање Совјетника, с тим да за време Милошевог одсуства пребива у Крагујевцу код Јеврема Обреновића као привременог Милошевог заступника. У овом звању Давидовић је остао и после Милошевог повратка из престонице турског царства. Ипак, из спољнополитичких разлога, кнез је 28. IX 1837. године пензионисао Давидовића иако му је, у међувремену, био поверио васпитање својих синова, кнежевића Милана и Михајла (у пролеће 1837).

После 1835. године, Давидовић је за стално место свог боравка у Србији себи одредио Смедерево, где је био купио имање звано Ђириковац. Ту је провео своје последње дане, апелујући на кнеза Милоша да га новчано потпомогне, што је овај с времена на време и чинио. У Смедереву је Давидовић и умро 25. III/6. IV 1838. године.

IV

За Давидовићево име најчешће је везана и појава првог Устава обновљене српске државе после првог и другог српског устанка.

Устав *Књажевства Србије*, познат као Сретењски устав, дело је Давидовићево по духу, форми и садржини. Иако је у науци још увек недефинисано да ли је Давидовић писац или творац овога Устава, тј. да ли је само дао писани текст чију су садржину консултовали и други људи из кнежевине околине (Ј. Живановић, Ст. Радичевић, Цветко Рајовић, А. Петронијевић, на пример) или је он његов „аутор“ у пуном смислу речи, чињеница је да је он заступао идеје које су биле сасвим „европске“, тј. идеје једне развијеније друштвене и правне средине, за разлику од онога што је Србија дотада представљала по менталитету и обичајима својих људи. Оно што је основно у Уставу од 1835. то је била, пре свега, идеја о законитости, као основи за друштвено уређење и социјални поредак, затим и за сам развој Србије као нове државне организације у настајању. По Давидовићу, Србија ако хоће да се складно развија и напредује, мора нужно да се организује као правна држава. Са друге стране, Устав, као основни акт уређења свих односа, мора да је јасан по форми и категоричан по формулацијама својих одредби, уставних чланова (параграфа), а затим да буде јавно примљен од најшире друштвене основе једне земље, тј. од самог народа путем његових изабраних или делегираних представника.

Давидовић је Устав конципировао на основу сазнања о историјским потребама српског народа и ослобођене Србије у датом тренутку, као и из свог уверења да нова стремљења у њиховом развоју морају бити у складу са позитивним тековинама дотадашњег развоја. По Давидовићу, нова државна организација Србије, јавноправно стечена на Хатишерифу 1830, коју би у законодавној и извршној власти представљали кнез и један Савет („Совјет“) истакнутих народних старешина, мора да води рачуна не само о унутрашњем уређењу друштвених и економских односа и о успостављању националне управе, односно да има регуларно уређену и стручно вођену администрацију, него и одређену нову политику Кнежевине Србије према Порти као своме сизерену. Да би се, пак, остварио унутрашњи друштвени, политички и економски развојак у кругу аутономних националних институција, морао би се обезбедити, најпре, њен спољашњи однос према Порти и Турцима уопште. Сретењски устав је, стога, још у првим главама, поставио и нагласио она обележја из државности Србије која су наглашавала њен садашњи, али и одређивали њен будући положај према Османском царству. Одредбе о службеном називу Србије и њеним оделитим, државним обележјима, као

што су: застава и грб, и сама правна основа њеног постојања („Србија је нераздјелно и у прављенију свом независимо књажество по признанију Султана Мухамеда другога, и Императора Николаја првога“ — члан I. главе прве Устава), били су неопходна основа констатације о сепаратном карактеру трибутарне Кнежевине према Османском царству, на чему је Давидовић уочљиво и сасвим одређено инсистирао. Уосталом, све ово само је проистицало из његове шире концепције положаја, будућности и судбине Србије као матичне земље српског народа у његовом територијално-етничком простирању на Балканском полуострву и у средњем Подунављу.

Слично интелектуалцима међу угарским Србима који су, у време првог српског устанка, радили у Србији (Грујовићи, Доситеј, Југовић) тако је и Давидовић, са групом својих савременика, школованих и образованих Срба који су долазили из Угарске, снажно утицао — после 1830. године — на стварање једне духовне атмосфере и једног другојачијег и савременијег друштвеног амбијента, који би државну организацију и јавни живот обновљене Србије што пре извели из старих оквира и садржаја балканско-оријенталне прагматике, при чему је он сам запажено и незадрживо предњачио. У овом погледу Давидовић је, при могућностима које су му биле дозвољене, био покретачка снага, може се рећи, једне нове концепције српске националне политике у односу на Османско царство у периоду после руско-турског рата 1828/29 добијеног Хатишерифа 1830. и ослобођења тзв. Шест нахија 1832/33. године. У томе, као кнез-Милошев секретар и на положају високог српског чиновника, једно време чак и министарства, сав у току српско-турских разговора и преговора око извршења Букурешког уговора из 1812. године, Давидовић је увек, кад год би дошло до „заоштравања“ између Срба и Турака, заступао радикалну линију решења спора. Михаило Гавриловић, који је изворно проучавао историју Србије тога времена, наводио је да је Давидовић, у ситуацији крајње затегнутости и турског непопуштања да се Србији врати целина територије Шест нахија, отворено сугерисао кнезу решење да се иде на крајња средства — на народни устанак у тим крајевима и на оружану борбу са Турцима. Давидовић је сматрао да само чврсто и одлучно држање Срба може да донесе потпун успех, пошто се правна основа решења овог питања налазила на страни српских захтева, али да она, сама за себе, није била довољна и довољно ефикасна. И обрнуто и више од тога, попуштање Турцима, ма и у незначном обиму, значило би не само попуштање легалне основе која је једино обавезивала Турке него и свођење српско-турских преговора на ниво ценкања које, сигурно, није водило успеху. У сагледавању укупног проблема можда је Давидовић интимно желео и веће добитке за Србију (слично Вуковом, условном, тумачењу појма и обима Шест нахија) изван територијалног опсега Шест нахија — што би иначе биле основне замисли о ослобађању српског народа у Турској, али кнез-Милошева реалистична и практична политика није то до краја прихватила. Давидовићева идеја о уређењу односа са Турцима била је веома привлачна те је, једног тренутка, и самог српског кнеза довела у искушење да поведе акцију побуњивања свих суседних крајева — од Видина и Белградчика до Софије, и од Бустендила до Врања,

Куманова и Скопља, што би практично значило отварање нове етапе у односима са Портом, односно наставаљање српске ослободилачке народне и националне револуције. Тако је Давидовић, са своје стране, утицао да се сасвим не занемари и устанничко-револуционарна мисао када је требало бранити интересе и право српског народа.

У историји политичког развика Србије око 1830. године и неколико година после тога, а нарочито у развикау национално-политичке мисли, активности и залагању Д. Давидовића није била посвећена довољна пажња. Међутим, његова улога је ту била много већа но што је то досадашња историографија забележила. Несумњиво, његова делатност у политичкој сфери спољнополитичких односа зависила је директно од кнеза Милоша, његових упутстава и наређења. Али иницијативност и проширење политичких видика, нарочито у оријентацији ослободилачке националне политике Србије, ма како она у то време била условљена и непогодним међународним положајем Кнежевине, бар једним осетним делом, резултат је Давидовићевих схватања и његовог знатног утицаја на кнеза Милоша. То се показало нарочито у његовом раду у Цариграду, у руском посланству и на Порти, слично као што је то радио када се ангажовао на изради Устава 1835. године.

У овом погледу није било без основа службено признање руског посланика у Цариграду Бутењева, који је изближе пратио Давидовићев рад око Портиног признања српске национално-политичке еманципације, када је о њему рапортовао у Петрограду, 13/25. октобра 1831. године: . . . „дужан сам посведочити да је Господин Давидовић, у својим односима са Руском Мисијом, како за време мога претходника у прошлој 1830. години, тако и сада, у свим стварима које су се тичале интереса Србије, показивао највећу пожртвованост и одушевљену преданост (. . .) Кнезу Милошу, истиниту љубав за своје Отечество и правичну приврженост Русији као великодушне покровитељице Српског народа. Моја је дужна обавеза одати пуну правду личном достојанству и благородном понашању Господина Давидовића, који се одликује темељним искуством и широким познавањем ствари о Србији“. Свакако, без обзира и на неке мање успеле подухвате Давидовићеве, треба високо ценити његову личност, веома ангажовану и јако плодотворну, када се говори о историји Србије 1820-их година и о националној култури српског народа тога времена.

Давидовић је заслужио да се о њему напише документована, критичка и исцрпна студија.

ЛИТЕРАТУРА

- /1/ Јован Хаџић — Светић, *Живот Димитрија Давидовића* (у књизи *Д'џа Димитрија Давидовића*, кноига I. Историја народа србскогъ), Београд 1846, XVII—XXXIV.
- /2/ Матић Димитрије, *Јавно право књажества Србије*, Београд 1851.
- /3/ Јаков Живановић, *Неколико примечанија на књигу Славени у Турској од Кипријана Роберта*. — Споменик СКА, VI, Београд 1890.
- /4/ Мига Петровић, *Установе и финансије обновљене Србије до 1842. год.*, I, Београд 1897.
- /5/ Мих. Гавриловић, *Милош Обреновић*, II, III, Београд 1909, 1912.
- /6/ Мих. Гавриловић, *Суспендовање Првог српског устава* (у књизи *Из нове српске историје*), Београд 1926, 190—209.
- /7/ Владимир Стојанчевић, *Милош Обреновић и његово доба*, Београд 1966.
- /8/ Владимир Стојанчевић, *Државно-правни и национално-политички положај Србије према Срегењском уставу*. Зборник радова са Научног скупа „Стваралаштво Димитрија Давидовића“, Београд 1986. (у штампани).
- Видети такође и:
- /9/ *Споменица Димитрија Давидовића 1838—1938*. Уредили Синиша Л. Срећеновић и Милан Марковић, Београд 1938.
- /10/ Светислав Шумаревић, *Димитрије Давидовић. Биографски моменти*, Београд 1938.
- /11/ *Александар Арнаутовић, Штампарије у Србији у XIX веку*, Београд 1912.
- /12/ Леонтије Павловић, *Димитрије Давидовић и Смедерево*, Смедерево 1985.

**DIMITRIJE DAVIDOVIĆ IN THE HISTORY OF THE RENOVATED
SERBIA (1821—1838)**

Dimitrije Davidović, journalist, writer, publicist and high official in Serbia, during Prince Miloš's reign, is one of the more important personalities of the new Serbian history and culture. In this treatise is presented Dimitrije Davidović in the role of diplomat and author of the Constitution of 1835, known in historiography as the Constitution of the Visitation of the Virgin (Sretenjski ustav). In these affairs his great merit was that he had done very much for Serbia to obtain from the Sultan the favourable hattı-sherif of 1830, by which Serbia was recognized the right to an autonomous interior administration and that, later, in 1833, was obtained the territory of the so-called Six nahiyes to the greatest possible extent. In the Constitution of 1835 D. Davidović inserted also the provisions which had to regulate the relations with the Ottoman Empire on a formal state-juridical basis in which Serbia was treated as an independent («nezavisima») Principality in virtue of an international agreement between Russia and Turkey in the Treaty of Adrianople of 1829. D. Davidović occupied also other high positions in the administration of Serbia: in 1834 and 1835 he is minister («popečitelj»), promoter and editor of the official journal «Novine Srbske», tutor of Prince Miloš's sons, etc. He died at Smederevo in 1838.